

DUNAJCSIK MÁTYÁS

A hátrahagyott olvasó

Idővel a hátrahagyott művek megszállottja lettem. Hogy hogyan és miért alakult így, azt nem tudom, de tisztán látom magamat pár héttel ezelőtt, amikor Torinóban, a *risorgimento* százötven éves évfordulójának jubileumi lázában égő város talán legfestőibb terét elhagyva a Via Po árkádjai alatt lecövekelek egy könyvesbolt előtt, és néhány perc múlva, egyenesen a kiraktból vásárolok ki David Foster Wallace utolsó, hátrahagyott művének Penguin-kiadását.

Megjegyzem, nem volt olcsó, és David Foster Wallace-t aztán tényleg csak hírből ismerem, mint a legokosabb és legdepressziósabb amerikai posztmodern szerzőt, akit valaha hátán hordott a föld, és aki pár évvel ezelőtt önkézével vetett véget az életének, hátrahagyva a *The Pale King* címen ismertté vált regényének több ezer oldalnyi kéziratát. Arra persze sose tudtam rászánni magam, hogy főművét, az *Infinite Jest* című, annak rendje és módja szerint még életében befejezett és kiadott ezeroldalas monstrumot valaha is megvásároljam, de a *Pale King*-et, gondoltam már a torinói utcákra visszatérve, talán egyszer majd ugyanúgy lefordíthatom, ahogy Nabokov utolsó művével, a *Laura modelljével* tettem, vagy egy évvel korábban Alain Robbe-Grillet *Érzelmes regényével*. S ahogy képzeletben újra bejártam nemrégiben szétszedett és az új lakásomban újra összerakott könyvtáram polcait, arra is figyelmes lettem, hogy nemcsak fordításaim, de legkedvesebb olvasmányaim között is előkelő helyen szerepelnek a hátrahagyott művek. Hiszen *Az eltűnt idő nyomában*, akármilyen tökéletesen befejezettnek tűnik is, éppen úgy hátrahagyott mű, ahogyan Simon Balázs fantasztikus *Parafakönyve*, Szentkuthy Miklóstól a *Szent Orpheusz Breviáriuma*, Roberto Bolaño *2666* című monumentális halálpanoptikuma, vagy éppen Bachtól *A fűga művészete*, aminél csodálatosabb zenét a földön nem ismerek.

Talán az érdekel, hogy van-e a halálnak saját szintaxisa. Nem maga a halál, vagy a meghalás érdekel, hanem hogy hogyan viselkedik egy szerző a közelében, milyen viszonyban van ezzel a fenyegető jelenléttel. Milyen a jó. Milyenben lehet. Miért van az, hogy a küzdelemről, amiben mindannyian ugyanúgy részt vettek, a daliás hősofknél jóval többet tudnak a csonkán és megnyomorítottan visszatérők?

A haláltól csonkán hagyott mondatok és művek sajátossága, hogy a lehetséges befejezések légióihoz vezető utat mindig elállják a kegyelet figyelmeztetően ugató kutyái. A befejezett mű életben tartja a szerzőt, ha kell, akár több ezer éven át, a befejezetlen művek sorainak zsalugáterein át azonban mindig egy holttest sziluettje rajzolódik ki a túlvilági félhomályban. A hátrahagyott mű befogadója pedig maga is hátrahagyott olvasóvá válik, s ez akkor a legfájdalmasabb, ha a szerző idő előtti távozása jóformán az olvasás aktusa közben éri a gyanútlan befogadót.

2010. április 14-e az ELTE bölcsészkarának tanulmányi osztályán talál, amint épp arra várok, hogy leadhassam a szakdolgozati címmódosításumat. Néhány nappal előtte döntöttem úgy, hogy a korábbi témám kidolgozását bizonytalan időre elhalasztva Rubin Szilárd *Csirkejáték*

és *Római egyes* című kisregényeinek prousti vonásaiból írom meg a szakdolgozatomat, még abban a tudatban, hogy egy kortárs, bár huszonöt éve nem publikáló, s az irodalmi élettől teljes mértékben visszavonult szerzőről fogok írni. Csak másnap délután tudom meg, hogy a szabályosan aláíratott és lepecsételt nyomtatványok leadásakor a Rubin Szilárd nevű beteget már minden bizonnyal elszállították a tapolcai kórház kórterméből, ahol április 14-én eltávozott az élők sorából, hosszú évtizedeken át húzódo betegsorosozatot zárva le ezzel.

Az egyik kezemben urna, a másikban kézirat, és még nem döntöttem el, melyik kezemmel fogom megírni ezt a szöveget.

Pedig Nádas Péter valahol azt írja, „befejezetlen mozdulatokat nem csupán az izmok nem tudnak elviselni, hanem a lélek sem”.¹ Ezt Margócsy István idézi tőle a *Párhuzamos történetek*ről írott megsemmisítő kritikájának elején, amivel leginkább arra a kényelmetlen érzésre akar utalni, amit egy minden jellegzetessége szerint hátrahagyott mű olvasása kelt az emberben, amikor tudja, hogy az illető szerző tulajdonképpen még él. Hiszen ne felejtjük el, hogy a *Párhuzamos történetek* írása előtt Nádas már meghalt egyszer. Az *Emlékiratok könyve*, a maga tökéletesen zárt befejezetlenségében, még csak mímelte a halott szerző megtalált kéziratának perspektíváját. A *Párhuzamos történetek* szövege nem állít magáról semmi ilyesmit, csak épp teljesen nyilvánvaló, hogy a kamera itt már a túloldalról pásztázza a leendő hullák egybefonódó élettörténeteinek több ezer oldalas szötteését. Mennyivel megértőbbek lennének Nádas radikális művével, ha mindez már csak a hagyatékból került volna elő!

2010 áprilisának végén, a szigligeti Alkotóház parkjának egyik ösvényén sétálva alig egy perccel át a kezemben tarthattam Rubin Szilárd hamvait. A tompa töltényhegyhez hasonló alakú műanyagtartály súlya úgy két-három kiló lehetett, az úrtartalma nagyjából ugyanennyi liter. Ugyanezen szerző nagyjából tíz kiló kéziratot hagyott hátra maga után, ami négy-öt nagyobbacska dobozban bizonyára elfér. De hogy a két hátrahagyott csomag közül melyiknek volt több köze a testéhez, vagy a személyéhez, azt már nem tudnám eldönteni.

Heten voltunk a rögtönzött temetésen: Siklós Péter, aki utolsó hónapjaiban állhatatosan ápolta Rubint, Siklós felesége, két hölgy a tapolcai városi könyvtárból, Roland, az Alkotóház gondnoka, az apám és én. A hamvakat Siklós szórta el, és amikor két hónappal később a JAK-tábor zsongását hátrahagyva Szócs Petrával lesétáltunk a park egyik távoli végében álló padhoz, a kis szürke kupac még mindig ott volt.

„Amiként vannak éléskamralelkek, melyekben bárki és bármikor azonnal táplálékot lel, vannak olyan ritkán és nehezen megtisztulók is, köztük az enyém, amelyeket úgy kell átváltoztatni írócellává, mint egy bélsárral telített illemhelyet, hogy egy-egy kivételes napkeltén saját valódi vágyaikat is felismerhessék”² – mondja magáról a *Római egyes* narrátora, és engem azon a nyáron éppen ez, a feneketlen éléskamrához hasonlítható Proust-életmű és Rubin Szilárd szűk párszáz oldalon meghúzódó remekműveinek viszonya érdekelt, ahogyan a magyar irodalomnak ez a titkos hatásközpontja, amit *Az eltűnt idő nyomában* csonka fordítása, majd a protézisként hozzáillesztett újabb kötetek jelentenek, megtermékenyíti Rubin végtelenül másféle, időben, térben, történelemben és kultúrában is végtelenül máshol élő prózáját, és a Balassa által az *Érzelmek iskolája* és Nádas kapcsán emlegetett *feszített formátlanság* pers-

¹ Margócsy István: *Margináliák*. In: 2000, 2005/12. szám, 34. old.

² Rubin Szilárd: *Római egyes*. Magvető, Budapest, 2010, 35. old.

pektívájával tulajdonképpen formát ad a Rubin-elbeszélők kavargó, a vágy brutalitásától és a magárahagyottság kétségbeesésétől pattanásig feszült érzelme- és emlékműanyagának.

„Egy nagy villanykapcsolót lekattintanak, magát a főkapcsolót. Amitől a látás, az észlelés és a gondolkodás közel sem szűnik meg. E párhuzamosan működő funkciók frissen szerzett észleléseit azonban nem a tudat egyezményes időrendjére fűzik fel. Időtlenség uralkodik a világegyetemben. Úrlelménynek lehetne nevezni. A tudat olyan készségesen akceptálja, mint-ha nem csak előzetes tudomása lenne róla, hanem korábról élménye. Ettől az új tudástól válnak elkülöníthetővé azok a kisebb időegységek és időstruktúrák, amelyek korábban időnyomokat hagytak a tudatban, időrendjük volt, s az időtlenség úrjében lebegve meg is marad. Bolygók árnyaként lebegnek veled egykori élményeid.”³ – írja Nádas a *Saját halál* túlvilági élménybeszámolójában, az itt emlegetett írók többsége számára meghatározó halálperspektíva talán legtestközelibb leírásában. Vagyis, hogy egyáltalán nem arról van szó, hogy a halál közelében az ember lelki szemei előtt szép, lineáris rendben újra végigperegne élete filmje, hanem hogy az élet során begyűjtött érzékelések lenyomatai a maguk önállóságában, begyűjtésük idejétől és helyétől mintegy függetlenül és egyenrangú elemekként fekszenek a tudat kiterített szőnyegén, mint a bolhapiacok árusainak portékái, ahol a második világháborús szivartartó közvetlenül a nyolcvanas évek kvarcjátékai és a tegnapi gyártott kínai elemes rádió mellé kerül.

A halálközeli irodalom sokszor ennek a különös perspektívának a megsejtéséről szól. Amit megsejteni egyébként nem is annyira nehéz, ha az ember egy kivételesen szerencsés reggelen tiszta fejével képes nyomon követni magában az ébredéssel járó tudati mozgásokat. Ilyenkor ugyanis, ha jól figyel, könnyen rájöhetsz, hogy valójában nem történeteket álmodsz. A mélytudat őszlevesében különálló egységekként lebegő tartalmak nem az alvás hosszú órái, hanem csupán az ébredés, az álomból a teljes ébredésbe való átmenet néhány töredékmásodpercének ideje alatt rendeződnek el villámgyorsan koherens történetté, ahogyan az egyre világosodó tudat kapkodva próbál rendet tenni a kaotikus zűrzavarban.

A hátrahagyott olvasó is hasonló ambíciókkal küzd egy befejezetlen kézirat olvasása közben. Képtelen szabadulni attól a tévhitől, hogy ha a saját fejében elég gyorsan képes pótolni a meglévő részek között hiányzó kapcsolódásokat, talán még megmentheti az író életét. Gondolkodásában a szöveg időtlensége és az írás aktusának a megszakítottság miatt láthatóvá vált időbelisége feszül egymásnak. Holott jól tudja, hogy a befejezetlen kézirat is csak olyan, mint a *Római egyes* narrátora, aki a karcsú kisregényben elbeszélte egész emberöltő alatt bár megromlott, de soha nem nőtt fel.

Érdekes módon Rubin Szilárd befejezetlenül fennmaradt regénytöredékeiben, a *Kutya az országúton* című krimiben és az *Aprószentek* című tényregényben csak nyomokban fedezhetők fel a közelítő halál mindent egyeneműsítő, hálózatos perspektívájának jellegzetességei. Amíg a még életében publikált művek, a *Csirkejárték* és a *Római egyes* ennek az írásmódnak valódi iskolapéldái lehetnének, addig az *Aprószentek* monomániásan koherens kézírata egyszerűen csak széthullik néhány még be nem illesztett bekezdésre, a *Kutya az országúton* pedig szimplán megszakad. Ilyen is előfordul, amikor valaki életművének írása közben visszafelé kezd el öregedni.

³ Nádas Péter: *Saját halál*. Jelenkor, Pécs, 2002, 127. old.

Akárhogyan is, az ilyen szöveg egyáltalán nem „nyitott mű” a kifejezés Eco-i értelmében, mivel a meghívás, ami a mű tetszőleges befejezésére, lezárására fennáll, nem az olvasónak van felajánlva. Aki viszont élhetett volna vele, az meghalt. Nem úgy állunk a befejezetlen mű előtt, mint Kafka vidékről jött embere a törvény kapujában, akinek halála pillanatában azt mondja az őr: „Itt rajtad kívül senki be nem léphetett volna. Ezt a bejáratot csak a te számodra jelölték ki. Most megyek és bezárom.”⁴ – hanem úgy, mint egy későn érkezett, másik vidéki ember, aki már csak a kapu előtt kiterített testet látja, és a törvény továbbra is tárva-nyitva őrzött kapuját, mert Kafka szövege arra nem tér ki, hogy az utolsó kijelentése után az őr valóban bezárja-e a kaput. Ha belegondolok, engem a leginkább az a látvány érdekel, ahogy a nyitva hagyott kapuból áradó kiolthatatlan fény a küszöb előtt fekvő testen megtörik, láthatóvá téve mindazt, amit - - -

MAGYAR GÁBOR: INTONÁCIÓ

⁴ Franz Kafka: *A törvény kapujában*. Gáli József fordítása. In: Franz Kafka: *Elbeszélések*. Palatinus, Budapest, 2001, 170.